

*Нечай В.В., перший заступник начальника
Головного управління Державної
фіскальної служби України у Чернігівській
області*

**ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СИСТЕМИ
ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КОШТІВ, ЗДОБУТИХ
ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ В РЕЗУЛЬТАТІ
ВЧИНЕННЯ ПОДАТКОВИХ ЗЛОЧИНІВ**

Однією з неодмінних складових кримінальних технологій при вчиненні організованими групами податкових злочинів є механізм легалізації доходів отриманих злочинним шляхом. Більш того, саме наявність необхідності для злочинців легалізувати і увести у легальний обіг кошти здобуті в

результаті ухилення від оподаткування, створює можливість для правоохоронних органів виявити кримінальні фінансові операції, забезпечити відшкодування шкоди (нанесеної податковими злочинами), шляхом вилучення зазначених коштів. Українська концепція протидії легалізації коштів повинна ґрунтуватися не тільки на основі вимог міжнародно-правових актів, але і з позиції її практичного впровадження. Тому концепція протидії легалізації коштів, що здобуті в результаті вчинення податкових злочинів організованими групами, на нашу думку, повинна відповідати таким вимогам:

- повинна функціонувати на стандартних умовах вже діючої правоохоронної та цивільно-правової практики;

- не повинна мати жорсткої прив'язки до конкретних підрозділів з метою можливості її оперативних змін та переносу на іншу оперативно-технічну базу;

- суб'єкт, як структурна одиниця системи, повинен розміщуватися в межах однієї територіальної одиниці для оперативного отримання інформації, але з вертикальним підпорядкуванням для більш швидкої обробки та видачі користувачам із інших територіальних одиниць;

- необхідно обирати таку архітектуру системи, щоб мінімізувати можливість порушення режиму дій системи внаслідок навмисних дій зацікавлених осіб (наприклад, при зміні уряду, намаганнях використати її для отримання компрометуючих матеріалів), тобто, режим не повинен порушуватися не в бік посилення, не в бік пом'якшення контролю;

- основна організаційна структура системи повинна створювати можливість участі будь-якого підрозділу правоохоронних органів (оскільки відмиватися можуть кошти, отримані в результаті будь-якого злочину);

- основна послідовність контрольних та аналітичних дій у системі не повинна вимагати від працівників правоохоронних органів спеціальної підготовки (тобто, виконання функцій, не пов'язаних з їх професійними обов'язками);

- організаційна структура та технічна інфраструктура

системи повинна мати можливість змінювати форми та методи контролю відповідно до змін у схемах легалізації доходів.

Система, що побудована з врахуванням зазначеної концепції повинна враховувати функціонування двох підсистем. Перша підсистема - фінансового контролю, чи як він позиціонується у вітчизняному законодавстві (а також законодавстві інших країн) - фінансового моніторингу. У залежності від державної системи протидії в різних країнах склалися три основні моделі фінансового моніторингу, що передбачають: 1) обов'язкове повідомлення в уповноважений орган про всі угоди, які перевищують визначену суму готівкою чи еквівалентом; 2) повідомлення про підозрілі угоди, яка вимагає, щоб банки враховували деякі, усі або великі валютні операції, але повідомляли владі про ті, що викликають підозру; 3) заборону великих угод з готівкою, мінаючи визначеного в законі фінансового посередника (тобто, не потрібно повідомляти уповноважений орган про фінансові операції певного розміру, такі операції вважаються легітимними тільки у випадку, якщо вони здійснюються через фінансового посередника, який зобов'язаний вести облік та контроль).

У вітчизняній системі, для кожної із зазначених підсистем призначені відповідні суб'єкти. Оскільки вітчизняний Держфінмоніторинг позиціонується нами як адміністративний, тобто такий, що не має відповідних процесуальних та оперативних функцій, тому він фактично виконує роль «буфера» між фінансовими установами - банками (СПФМ) та оперативним і слідчими підрозділами ДФС, які є суб'єктами другої підсистеми - кримінально-правового контролю. Це обумовлює відповідний розподіл суб'єктів в залежності від стадії проходження інформації про підозрілі фінансові операції. Цей розподіл досить умовний, оскільки певні суб'єкти, які здійснюють збір інформації на початковій стадії, у процесі її подальшого руху повторно можуть надавати інформацію про підтвердження первинної.

Аналізуючи можливість застосування систем фінансового моніторингу в Україні, необхідно зазначити, що кожна з них має

певні недоліки, що впливають на її ефективність. Наприклад, основним недоліком першої моделі є те, що у випадку сумнінного виконання суб'єктами первинного фінансового моніторингу (СПФМ) своїх обов'язків - уповноважений державний орган (в Україні - Державна служба фінансового моніторингу (Держфінмоніторинг) буде «перевантажений» такими повідомленнями, тобто, реалізація такої моделі потребує сталої інформаційної системи, з використанням якої можна було б у короткий термін, не звертаючись за додатковою інформацією до СПФМ відокремити кримінальні операції від некримінальних.

Основним недоліком другої моделі є можливість суб'єктивного ставлення СПФМ до ознак незаконності фінансової операції. Адже визначення підозрілості може бути джерелом непорозуміння між владою та банкірами, - у такому випадку необхідний закон, який точно визначає, про що службовці банку повинні повідомляти до правоохоронних органів, а з іншого боку, існує небезпека того, що при визначенні переліку підозрілих обставин працівники банків будуть повідомляти лише про них і не більше того. Ще одним із недоліків такої моделі є напружені відносини між банками і правоохоронними органами. Оперативні підрозділи ДФС України мають завдання - досліджувати та збирати докази з метою притягнення осіб до кримінальної відповідальності. Тобто, банкіри знають, що на підставі їх повідомлень про свої підозри, правоохоронні органи можуть розслідувати фінансові обставини діяльності їх клієнтів, навіть якщо підозри щодо незаконності фінансової операції будуть не обґрунтовані.

Третя модель (італійська) є більш практичною, але її ефективність залежить від рівня корупції в країні та можливості ідентифікації реального (а не номінального) власника майна. Корупційні зв'язки фінансового посередника можуть вплинути на його ставлення до законності фінансової операції та її позиціонування як такої, у результаті якої легалізуються кошти. Ще одна небезпека полягає у можливості злочинців, які будуть обізнані з такими правилами, дрібнити незаконні фінансові

операції і таким чином уникати відповідальності. Такий важливий чинник як можливість визначення реального власника майна розглядатиметься нами в межах підсистеми кримінально- правового контролю. В Україні обрана модель змішаного типу, яка включає в себе ознаки першої та другої - граничний обсяг угоди, а також певні ознаки підозрілості операцій і, як наслідок, вітчизняна модель «успадкувала» відповідні недоліки зазначених систем, що підтверджується результатами нашого дослідження, в яких зазначено, що порушення умов фінансового моніторингу виникає за таких підстав: корупційні зв'язки чи зловживання посадовим становищем працівника СПФМ (55,2%); нечітке правове регламентування проведення фінансового моніторингу (25,3%); відсутність відповідної нормативно-правової кваліфікації дій осіб, що порушують вимоги фінансового моніторингу (37,9%); недбале ставлення до своїх обов'язків відповідних осіб СПФМ (28,7%); відсутність чи недостатність контролю за проведенням підозрілих фінансових операцій (78,1%).